

Suchodolski, Bogdan

Berlińska konferencja o stosunkach naukowych niemiecko-słowiańskich

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 9/3-4, 454-456

1964

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Podczas pobytu w Polsce J. E. Mc Guire zapoznał się ze zbiorami warszawskiej Biblioteki Uniwersyteckiej oraz Archiwum PAN. Ponadto przeprowadził wiele rozmów i dyskusji naukowych; gościa zajął przy tym szczególnie wpływ arian polskich na ideologię Newtona.

P. Cz.

WIZYTA W WARSZAWIE PROF. H. BUTTERFIELDA

Dnia 16 maja br. bawił w Warszawie przejazdem do ZSRR wybitny historyk angielski, profesor uniwersytetu w Cambridge, Herbert Butterfield. Obok wielu prac z zakresu historii nowożytnej, prof. Butterfield jest autorem znanej historykom nauki książki *Rodowód współczesnej nauki 1300—1800*, przełożonej przed rokiem na język polski¹.

Prof. Butterfield wygłosił w Instytucie Historii Uniwersytetu Warszawskiego odczyt o rozwoju pojęcia równowagi sił w polityce międzynarodowej. Referent ukazał, jak kształtowało się to pojęcie, które w niesprecyzowanej formie występowało już u Comminesa i Guicciardiniego, i jak stopniowo treść jego od analogii do wagi jako przyrządu pomiarowego — przechodzi do analogii do abstrakcyjnych pojęć mechaniki stworzonych w XVII w.²

Odczyt był więc przyczynkowym przykładem całościowego ujmowania zagadnień kulturowych, które przebija i ze wspomnianej książki prof. Butterfielda.

E. O.

KRONIKA ZAGRANICZNA

NRD

BERLIŃSKA KONFERENCJA O STOSUNKACH NAUKOWYCH NIEMIECKO-SŁOWIAŃSKICH

W dniach 10—13 grudnia 1963 r. odbyła się w Berlinie konferencja naukowa, zorganizowana przez Akademię Nauk (Zakład Historii Niemiecko-Słowiańskich Stosunków Naukowych) i poświęcona problematyce stosunków naukowych między Niemcami i krajami słowiańskimi w drugiej połowie XVII w. i w pierwszej połowie XVIII w. W konferencji brali udział historycy nauki ze Związku Radzieckiego (I. A. Chrienow, A. P. Juszkiwicz, G. W. Naumow), z Czechosłowacji (L. Svoboda, J. Vávra, M. Teich, J. Brambora, Z. Kalista, J. Macek, M. Kostial, J. Tibenský, J. Minařík, J. Schubert), z Polski (B. Suchodolski, Ł. Kurdybacha, I. Stasiewicz, P. Wołoszyński). Bardzo licznie reprezentowani byli historycy nauki z NRD z prof. E. Winterem, organizatorem konferencji, na czele.

Dwa dni obrad były poświęcone problematyce wczesnego oświecenia, dwa inne bardziej szczegółowej dyskusji nad stanem badań dotyczących działalności D. G. Messerschmidta jako badacza Syberii oraz E. W. Tschirnhausa.

¹ Por. recenzję tej książki w niniejszym numerze, s. 388.

² W języku angielskim termin *balance* oznacza zarówno wagę, jak i równowagę. Można tu zauważyć, że termin polski wywodzi się bezpośrednio ze ścisłej terminologii mechanicznej, co wskazywałoby na późne wprowadzenie tego pojęcia do naszej literatury politycznej.

Dyskusja nad problematyką wczesnego oświecenia wykraczała dość znacznie poza ramy stosunków między krajami słowiańskimi i Niemcami; dotyczyła bardziej zasadniczych kwestii narodzin kultury oświecenia w Europie i roli różnych czynników w tym procesie. Szczególnie dużo miał w tej sprawie do powiedzenia prof. Winter; wskazywał on na współdziałanie i przeciwieństwa wielu różnych prądów ideologicznych, takich jak jansenizm, pietyzm, kalwinizm, absolutyzm religijny i oświecony, wielu dyskusji, jak np. na temat Böhmeo, Spinozy, dążeń wolnomularskich itd. W dyskusji rozwinięto przeciwieństwo religijnego i oświeconego absolutyzmu, sprecyzowano rolę myślenia historycznego w konflikcie z ideologią prawa natury, postępu nauk przyrodniczych, prądów filozoficznych wyrastających z krytyki religii.

Na tym tle analizowano bardziej szczegółowo proces kształtowania się kultury oświecenia w Niemczech i w krajach słowiańskich, zwracając uwagę szczególnie na stosunki naukowe. I w tym zakresie prowadził dyskusję prof. Winter, którego zagajenia dotyczące stosunków niemiecko-rosyjskich, niemiecko-polskich, niemiecko-czeskich i niemiecko-słowackich przedstawiały bardzo bogaty materiał faktów i interpretacji.

Były one tak ważne i interesujące, iż należy żałować, że uczestnicy konferencji nie otrzymali tych rozważań na piśmie i w odpowiednim czasie. Stanowiłoby to poważny referat, przedstawiający w sposób szeroki i wnikliwy całą panoramę prądów, wydarzeń ideologicznych, działających osób, organizowanych kontaktów naukowych itd. Dyskutanci wnosili liczne i interesujące uzupełnienia tego wstępnego obrazu.

Dyskusja nad działalnością Messerschmidta i Tschirnhausa miała inny charakter. Chodziło w niej raczej o konkretne kwestie robocze, związane z wydawnictwami dzieł obu uczonych. Dzienniki Messerschmidta zawierają wielkie bogactwo obserwacji z Syberii, współpraca niemieckich i radzieckich uczonych pozwala na lepsze opracowanie wydawnicze tych dzienników, których część ukazała się już drukiem przed trzema laty. Dyskusja nad wydaniem dzieł Tschirnhausa przybrała charakter bardziej filozoficzny, ponieważ chodziło o rozstrzygnięcie wielu kwestii związanych z poglądami tego autora, zwłaszcza na tle epoki i w związku z jego licznymi kontaktami naukowymi.

Ostatni dzień konferencji poświęcony był przedyskutowaniu możliwości współpracy nad wydawnictwami materiałów i źródeł, ważnych dla wzajemnych stosunków naukowych różnych krajów. Z dużym zainteresowaniem przyjęto do wiadomości polski plan wydania korespondencji Załuskich. Wiele uwagi poświęcono zbadaniu ówczesnych czasopism naukowych pod kątem widzenia międzynarodowych kontaktów.

Omawiana berlińska konferencja nie była pierwszą konferencją tego typu. W maju 1957 r. odbyło się w Berlinie spotkanie niemieckich historyków nauki z racji 250 rocznicy urodzin Eulera; w październiku 1958 r. zorganizowano konferencję poświęconą Tschirnhausowi, brali w niej udział przedstawiciele ZSRR, Polski, Czechosłowacji i Węgier; w maju 1960 r. w podobnym składzie obradowano nad problematyką drugiej połowy XVIII w.¹ W rezultacie tych wszystkich konferencji ukazały się następnie obszerne wydawnictwa. Należy spodziewać się, że i konferencja ostatnia doczeka się szczegółowego sprawozdania książkowego oraz że w ten sposób — zamknięta zostanie pierwsza faza organizowania naukowej współpracy nad problematyką całego oświecenia od jego początków w połowie XVII stulecia aż do schyłku.

W zakończeniu konferencji prof. Winter zapowiedział, iż planuje, by następne spotkanie poświęcić stosunkom naukowym słowiańsko-niemieckim w XX w. w okre-

¹ Por. sprawozdanie z tej konferencji w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika“, s. 556.

sie od rewolucji październikowej do drugiej wojny światowej. Należy powitać z uznaniem tę decyzję, dzięki której współdziałanie historyków nauki nie będzie ograniczone do dalszej przeszłości, ale uzyska nowe treści i nowe zadania przez analizę czasów poprzedzających bezpośrednio współczesność.

Bogdan Suchodolski

Z POBYTU W NRD

Mój wyjazd do NRD (25 listopada — 22 grudnia 1963 r.) posiadał podwójny charakter: 3-tygodniowy pobyt w ramach bezdewizowej wymiany pracowników naukowych Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN oraz Deutsches Institut für Länderkunde (która ma już kilkuletnią tradycję) pozwolił przeprowadzić kwerendę źródłową w bibliotekach i archiwach Saksonii i Turyngii; natomiast w dniach 10—13 grudnia na zaproszenie Niemieckiej Akademii Nauk uczestniczyłam w zorganizowanej w Berlinie międzynarodowej konferencji, poświęconej niemiecko-słowiańskim kontaktom naukowym w drugiej połowie XVII i pierwszej połowie XVIII w.¹

Celem kwerendy archiwalnej było zapoznanie się z niemieckimi osiemnastowiecznymi publikacjami i rękopisami z zakresu teorii nauki. Materiały te wskazują na wyraźne pośrednictwo intelektualnych środowisk Saksonii w przekazywaniu na grunt polski teoretycznonaukowych osiągnięć zachodnioeuropejskich. Wzbogacone w Niemczech o część praktycznosystematyzującą (np. uzupełnianie skomplikowanych niejednokrotnie klasyfikacji nauk hierarchizacjami nauk z praktycznego punktu widzenia), przenikały one w tej wersji do Polski, na łamy ówczesnych polskich czasopism. Wymienione czasopisma, redagowane i wydawane najczęściej przez spolonizowanych Niemców, utrzymujących jednak żywy kontakt z ojczyzną — docierały do szerokiego dosyć kręgow odbiorców, orientując ich w najbardziej podstawowych problemach teorii nauki i teorii poszczególnych nauk.

Masowo wydawane w Niemczech w XVIII w. rozprawki z zakresu teorii nauki zachowały się przede wszystkim w zbiorach Sächsischer Landesbibliothek w Dreźnie, Thüringischer Landesbibliothek w Weimarze, Universitätsbibliothek w Lipsku oraz Landesbibliothek w Gocie. Dzięki uprzejmości dyrektorów i pracowników tych bibliotek (chciałabym wymienić przynajmniej kilka nazwisk: Hans Pfeifer — kierownik Działu Rękopisów Sächsischer Landesbibliothek; Walter Füllner — kustosz Landesbibliothek w Gocie; Werner Schmidt — dyrektor Thüringischer Landesbibliothek w Weimarze) udało mi się w ciągu stosunkowo krótkiego czasu przejrzeć kilkadziesiąt starodruków i rękopisów oraz sporządzić mikrofilmy z materiałami rękopiśmiennymi, istotnych z punktu widzenia prac naukowych Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Pewne zajmujące starodruki z XVII i XVIII w. znalazłam również w księgozbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Halle, w Jenie oraz w Bibliotece Naukowej w Erfurcie.

Przy okazji warto zasygnalizować, że szczególnie ciekawe dla badacza XVII—XVIII w. materiały źródłowe znajdują się w Thüringischer Landesbibliothek. Na rozwój tej biblioteki poważny wpływ wywarła odznaczająca się dużą kulturą humanistyczną księżna Amalia oraz — w latach 1797—1832 — Goethe; w ten sposób znalazły się tu niemal wszystkie najbardziej interesujące publikacje z XVII i XVIII w. z całej ówczesnej Europy. Równie bogate są zbiory Sächsischer Landes-

¹ Por. sprawozdanie z tej konferencji zamieszczone powyżej.